

ТМ	Г. XXXVIII	Бр. 2	Стр. 527-542	Ниш	април - јун	2014.
----	------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 338.124.4:330.59(497.11:439)

Оригиналан научни рад

Примљено: 19. 11. 2012.

Ревидрана верзија: 14. 10. 2013.

Одобрено за штампу: 27. 5. 2014.

Милан Стаматовић

Универзитет Метрополитан

Факултет за менаџмент

Београд

Ђурђица Вукајловић

Универзитет Привредна академија

Факултет за економију и инжењерски менаџмент

Нови Сад

Драган Човић

Универзитет Метрополитан

Факултет за менаџмент

Београд

УТИЦАЈ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ НА ЛИЧНИ ДОХОДАК И ЖИВОТНИ СТАНДАРД ИСПИТАНИКА РАЗЛИЧИТОГ НИВОА ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ И МАЂАРСКОЈ

Апстракт

Светска економска криза захватила је привреде готово свих земаља, последично утичући на становништво и њихов животни стандард. Рад се бави истраживањем утицаја светске економске кризе на запослене у две земље, које је криза захватила на различитом степену економског развоја. Узорак су чинили запослени у 15 предузећа на територији Војводине (Србија) и 15 предузећа на територији Csongrád и Vács-Kiskun (Мађарска). Аутори су у раду, на основу прикупљених података у узорку, представили кретање личног дохотка испитаника различитог нивоа образовања посебно за сваку земљу, а након тога је извршена компарација између земаља. Такође, представљена је разлика у личним дохоцима, пре и након светске економске кризе, као и утицај кризе на животни стандард испитаника у узорку. Циљ рада је поређење утицаја светске економске кризе на животни стандард испитаника две земље на територијама које се граниче, при чему је као независна варијабла узет ниво образовања испитаника.

Кључне речи: светска економска криза, Србија, Мађарска, животни стандард

EFFECT OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WAGES AND LIVING STANDARD OF RESPONDENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF EDUCATION IN SERBIA AND HUNGARY

Abstract

The global economic crisis has affected almost all of the world's economies, expanding its influence to the household sector. This paper examines the impact of the global economic crisis on employees in two countries. When the crisis began, these two countries were on different levels of development. The sample includes employees from 15 companies in Vojvodina (Serbia) and 15 companies in Csongrád and Bacs-Kiskun (Hungary). Based on the data collected from the sample, we present the movement of wages of respondents with different levels of education for each country, followed by a comparison of the two countries. Likewise, we determine the differences in the level of wages before and after the global economic crisis, as well as the impact of the crisis on the living standard of the respondents. The aim of this paper is to compare the impact of the global economic crisis on the living standard in the border regions of the two countries, whereby the level of education of the respondents in the sample is taken as an independent variable.

Key words: global economic crisis, Serbia, Hungary, living standard

УВОД

Свет је недавно погодила глобална економска криза, незапамћених размера од послератног периода. Из епицентра настанка кризе САД, криза се ширила на остале делове света, захватајући привреде већине земаља. Последишно, криза у привреди се ширила на становништво и њихов животни стандард. У земљама захваћеним кризом расла је незапосленост и сиромаштво, док су инвестиције сведене на минимум.

Криза је време преиспитивања и множења многих питања. До изражаја долазе бројни отворени проблеми и дилеме: да ли економска криза имплицира кризу економске науке, каква је улога глобализације у настанку и развоју кризе, како се глобална економија мења под дејством кризе, који су могући одговори политике? Држава и тржиште се налазе пред изазовом – преиспитује се њихова улога и релативни значај у економском животу (Гавриловић, 2009).

Актуелна светска економска криза је потврдила неколико чињеница, које су се годинама стављале по страни. Крах финансијског, а затим и реалног сектора у економски најлибералнијој земљи света, показао је да тржишни механизам није тако савршен, као што се то

чинило пре почетка актуелне економске кризе. Опадање производње и губитак радних места је врло брзо суспендовао деценијама изграђиван механизам слободне трговине и за кратко време довео да снажног раста протекционизма. Реални сектор привреде се поново нашао у фокусу антикризних мера влада земаља које трпе највеће последице текуће економске кризе (Савић и Бошковић, 2011).

Полазећи од напред изнетих констатација по питању настанка економске кризе глобалног карактера, пажња у раду је усмерена на објашњење кризе у финансијском и реалном сектору у Србији и Мађарској. На основу елементарних макроекономских показатеља добијен је увид о дубини економских поремећаја у две суседне земље, Мађарске, као бивше транзиционе привреде која је од 2004. године пуноправна чланица Европске уније, и Србије, која је на путу да следеће, 2014. добије датум за отпочињање преговора о чланству. Најкраће, закључак је да је у обе државе 2008. године дошло да испољавања великих кризних поремећаја, поремећаја који су у наредном периоду добили на убрзању, што је разумљиво оставило дубоке последице на животни стандард људи.

Овим је, према нашем мишљењу, у задовољавајућој мери осликан амбијент у коме се реализује истраживање утицаја економске кризе на кретање зарада запослених у предузећима у прекограничним областима Мађарске и Србије. Истраживање је реализовано међу запосленим у 15 мађарских и српских предузећа у 2011. години у јеку економске кризе на европском континету. Предузећа из којих су запослени обухваћени у узорку су средње и велике фирме (од 50 до преко 250 запослених). Испитаници су у предузећима насумице изабрани, независно од пословних активности које обављају и положаја који заузимају у предузећу. Приликом прикупљања података коришћена је нестандартизована истраживачка техника – анкетирање. Истраживањем на узорку примењен је инструмент технике анкетирања – упитник, посебно припремљен за ову сврху. Анкетирање је било анонимно, а истраживање је спроведено на идентичан начин у обе државе. Узорком је обухваћено 408 испитаника из Србије и 410 испитаника из Мађарске.

ЕКОНОМСКА КРИЗА У СВЕТСКИМ РАЗМЕРАМА

У протеклих неколико година колапс америчког финансијског тржишта негативно је утицао на економско-финансијски систем у целом свету. Средином 2007. године уочени су први знаци кризе на америчком тржишту некретнина. Криза се проширила на све делове света, а рецесија и колапс, не само америчког већ и финансијског тржишта европских и ваневропских земаља, наступили су у другој по-

ловини 2008. године, са сломом субпримарног и другоразредног хипотекарног тржишта, који је и главни узрочник настанка кризе. Када је криза ескалирала, брзо се пренела са финансијског на реални сектор. Последице кризних поремећаја су осетиле како земље које су директно учествовале у различитим трансакцијама, тако и остале државе које је погодио одлив капитала, пад тражње, смањење страних директних инвестиција и извоза (Пауновић, Булатовић и Кадарјан, 2012).

Глобалну кризу карактерише серија три удара различите природе који се међусобно прожимају: финансијска криза (финансијске институције изненада проналазе ризичну активу на својим билансима), криза ликвидности (изненадна недоступност или драстично већи трошак кредита који су раније били рутински одобрени), као и криза у реалној економији (значајни пад производње и велико повећање незапослености) (Magas, 2010).

Процесом глобализације светске економије, националне економије, финансијске институције и мултинационалне компаније постајале су све више повезане, при чему су се ослободиле националне и интернационалне контроле. Економски водеће фирме су најчешће биле у врло сложеним односима са банкама, што је довело до конфузних ситуација у којима су агенције за рејтинг често износиле крајње сумњиве оцене.

Почетком кризе долази до повећања несолвентности банака. Због повећаног ризика долази и до смањења величине и рочности међубанкарских позајмица. Криза се ширила ка хипотекарним зајмовима и преносила се из САД у Европу и даље, према осталим земљама у развоју. Како је смањено кредитирање, последично је смањена и потрошња, а самим тим и агрегатна тражња. Из тог разлога предузећа су била принуђена да смање производњу, а то је утицало на повећање отпуштања радника. С обзиром на то да су погоршани услови пословања предузећа, смањени су приходи, повећани расходи, дошло је до банкрота великог броја малих и средњих предузећа. Она су у немогућности да сервисирају своје обавезе према банкама, а то последично утиче на погоршање биланса банака.

Анализом глобалних економских показатеља може се закључити да је раст реалног бруто домаћег производа драстично опао од 2007. до 2009. године, посматрајући свет укупно, као и појединачно регионе. Светска трговина је такође у овом периоду значајно смањена, док је индекс потрошачких цена порастао од 2007. до 2008. у развијеним економијама за 1,2, а у земљама у развоју за 2,9 (Табела 1).

Табела 1. Глобални економски показатељи

Table 1. Global economic indicators

	2007.	2008.	2009.	2010.
Реални раст бруто домаћег производа у % (Светски ГДП рачунат по паритету куповне моћи)				
- Свет укупно	5,2	3,0	-1,1	3,1
- Европска унија	3,1	1,0	-4,2	0,5
- САД	2,1	0,4	-2,7	1,5
- Земље у развоју	8,3	6,0	1,7	5,1
Раст светске трговине	7,3	3,0	-11,9	2,5
Индекс потрошачких цена, годишње промене				
- Развијене земље	2,2	3,4	0,1	1,1
- Земље у развоју	6,4	9,3	5,5	4,9

Извор: IMF, *World Economic Outlook*, October 2009, Washington, D.C, стр. 2

ЕКОНОМСКА КРИЗА У СРБИЈИ И МАЂАРСКОЈ

Светска економска криза захватила је и земље Западног Балкана и њиховог ширег окружења, као и државе Европске уније. Земљама Западног Балкана Европска унија је главни извозно-увозни партнер. Тржиште Европске уније има велику апсорпциону моћ за производу из земаља Западног Балкана. Истовремено, Европска унија је велики произвођач производа и услуга који су потребни земљама Западног Балкана и традиционално њихов највећи извозник.

У моменту ширења светске економске кризе, у Србији прво на удару било је тржиште капитала, Београдска берза. Пад цена хартија од вредности био је изазван ширењем економске кризе. Криза је врло брзо условила повлачење страних инвеститора. Пензијски и инвестициони фондови су били захваћени негативним ефектима неликвидности тржишта. Како је већи део инвестиционих фондова био на берзи у Београду, вредност инвестиционих јединица почиње да пада испод почетних цена, што је био јасан знак инвеститорима да морају да повуку улоге. Банке су биле најмање погођене од свих финансијских институција (Филиповић, 2009). Економска криза у Србији се испољавала углавном кроз повећање цена, повећање курса евра, смањење планираних директних инвестиција и немогућности да се оствари предвиђени привредни раст (Ђорђевић & Стојићковић, 2009).

Као што се може видети из података садржаних у Табели 2, у 2008. години дошло је до снажног пада индекса, промета и тржишне капитализације на свим берзама у окружењу. Индекси Београдске берзе претрпели највећи пад, од 75,62% односно 68,72%. Берза у Будимпешти је поред Берзе у Прагу имала најмањи пад од 53,34%. Показатељи везани за тржишну капитализацију Београдске берзе су у 2008. години приближно били на нивоу других берзи у окружењу.

Табела 2. Показатељи у региону за 2008.

Table 2. Regional indicators for 2008

Берза	Индекс		Промет		Тржишна капитализација	
	Назив	Промена (%)	Вредност у мил. €	Промена (%)	Вредност у мил. €	Промена (%)
Београд	BELEX 15	-75,62%	810,94	-56,45%	10.345,19	-36,37%
	BELEXline	-68,72%				
Љубљана	SBI TOP	-66,29%	1.285,79	-42,26%	15.617,49	-41,86%
	SBI 20	-67,49%				
Загреб	CROBEX	-67,10%	4.241,17	-53,30%	24.170,88	-55,10%
Сарајево	BIFX	-67,34%	243,90	-62,56%	3.992,50	-49,68%
	SASX-10	-66,52%				
Бања Лука	BIRS	-59,91%	51,90	-82,46%	1.884,40	-52,43%
Скопље	MBI-10	-72,92%	201,50	-70,32%	2.027,30	-59,72%
Праг	PX	-52,72%	34.223,00	-15,89%	40.996,00	-40,72%
	PX-Glob	-51,66%				
Будимпешта	BUX	-53,34%	22.944,00	-35,46%	57.695,08	-28,39%
Беч	ATX	-61,20%	145.106,90	-23,88%	71.629,80	-67,13%

Извор: Макроекономске анализе и трендови, Коњунктурни барометар, бр. 172, фебруар 2009, Економски институт, Београд.

Последице берзанских дешавања утицале су на успоравање раста индустријске производње. То је довело до пада броја запослених у индустрији. Док је у Мађарској и Словенији број индустријских радника у 2008. години у поређењу са 2001. незнатно смањен, а у успешним транзиционим привредама чак и повећан, у Србији број запослених опао за 180.000 (Табела 3).

Табела 3. Транзициони биланс запослености у индустрији

Table 3. Transitional balance in industrial employment

Транзициони биланс запослености у индустрији (000)			
	2001	2008	+/-
Бугарска	645	737	92
Чешка	1.396	1.441	45
Република Мађарска	959	934	-25
Румунија	1.895	1.967	72
Словенија	257	237	-20
Словачка	517	544	27
Србија	619	439	-180

Извор: Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011–2020. USAID, FREN.MAT, Београд, август 2010. године, <http://www.fren.org.rs>, страна 182.

Кредитна криза је убрзо обухватила читав финансијски систем. Основни кораци процеса ширења кризе у региону били су пад ликвидности и смањена кредитна способност банака, значајно смањење кредита на међубанкарском тржишту, смањена могућност добијања банкарских кредита, како предузећа, тако и домаћинстава (Collins & Kacsó, 2010).

Мађарска се 2004. године придружила земљама ЕУ, трансформишући се у тржишну економију. Од тада, као и друге нове чланице ЕУ, окренула се покушају достизања нивоа животног стандарда старих чланице ЕУ. Упркос подстицају привредног раста, недоговарајућа економска политика која је вођена, неефикасност домаће привреде, заједно са недостатком поверења страних инвеститора, довели су до финансијске кризе у јесен 2008. године (Dapontas, 2011). Уколико се погледају кључне макроекономске варијабле, може се закључити да је бруто домаћи производ у Мађарској опадао из године у годину од дана када је примљена у чланство ЕУ до почетка кризе. Индекс потрошачких цена је такође пао почетком 2008. године, када је и почела криза, док је годишњи биланс падао из године у годину. Удео дефицита буџета у бруто домаћем производу је такође био изузетно висок (Табела 4).

Табела 4. Кључне макроекономске варијабле Мађарске у периоду 2005–2008. године.

Table 4. Key macroeconomic variables in Hungary for the 2005-2008 period

Мађарска:	2005.	2006.	2007.	2008.
Кључне макроекономске варијабле				
Раст бруто бруто производа %	4,0	3,9	1,2	0,6
Раст индекса потрошачких цена у %	3,6	3,9	7,9	6,1
Буџетски дефицит (у милијардама \$)	-8,2	-8,6	-9,1	-13,0
Учешће буџетског дефицита у ГДП у %	-7,8	-9,2	-4,9	-3,4

Извор: Dapontas, 2011, стр. 30

Постоје мишљења да је Мађарска једна од земаља из нашег окружења која је претрпела највеће губитке изазване економском кризом у Европи. Она је посебно погодила индустријски и извозни сектор привреде. Економска криза се трансформисала у социјалну кризу (Egedy, 2012).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено међу запосленима у 15 предузећа са територије Војводине (Србија) и 15 предузећа са територије Csongrád и Vács-Kiskun (Мађарска). Територија истраживања покрива граничне области две земље. Истраживање је спроведено током 2011. године. Предузећа из којих су запослени обухваћени у узорку су средње и велике фирме (од 50 до преко 250 запослених).

Предмет истраживања је утврђивање разлике у личним дохоцима испитаника различитог нивоа образовања у две земље, као и промена у висини личног дохотка и животног стандарда испитаника пре и после светске економске кризе. Истраживање се базирало на теоријским показатељима утицаја кризе, на основу чега је постављена једна општа (X_0) хипотеза и три помоћне.

X_0 – Постоји разлика у личним дохоцима испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској, док је светска економска криза значајно утицала на промену висине личног дохотка и животног стандард у обе земље.

X_1 – Висина личних дохода испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској не разликује се значајно.

X_1 – Висина личних дохода испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској не разликује се пре и након светске економске кризе.

X_2 – Животни стандард испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској није се значајно променио пре и после светске економске кризе.

За утврђивање разлика у висини личног дохотка испитаника две земље употребљена је двофакторска анализа утицаја варијансе, а промена висине личног дохотка и животног стандарда утврђена је непараметарским χ^2 тестом.

Анализа висине личног дохотка испитаника Србије и Мађарске у односу на различит ниво образовања

Разлике у нивоу личног дохотка испитаника различитог нивоа образовања, обрађене су двофакторском анализом варијансе. Табелом 5 приказана је дескриптивна статистика. У колони средње вредности (Mean) дата је средња вредност личног дохотка за сваки ниво образовања по земљама посебно и укупно за целокупан узорак, док стандардно одступање (Std. Devitaion) представља одступање од средње вредности. У табели N је број испитаника у узорку. Просечан лични доходак у Србији је 439,63 евра, док је у Мађарској у обухваћеном узорку он износио 564,80 евра. Види се да су у односу на ниво образовања, у Мађарској виши лични дохоци у односу на Србију.

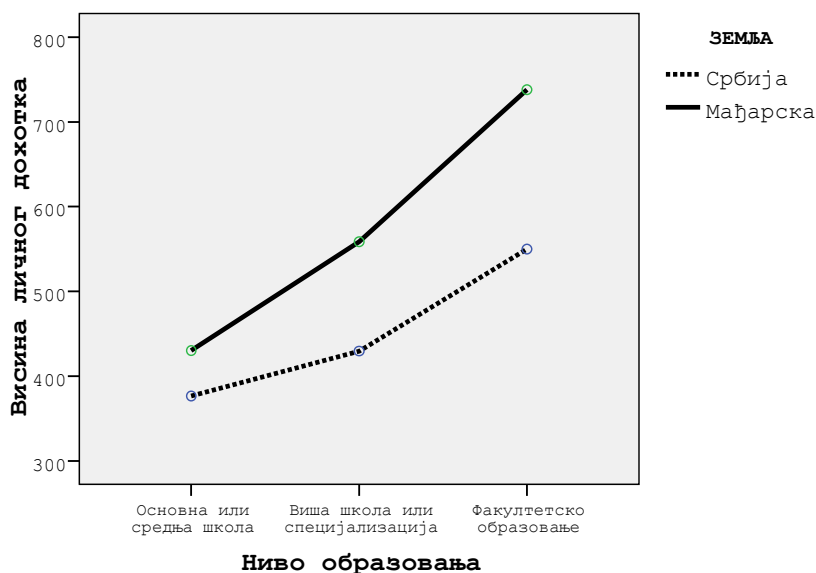
Табела 5. Лични дохоци испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској (у еврима)

Table 5. Wages of respondents with different levels of education in Serbia and Hungary (in euros)

Земља	Ниво образовања	Средње вредности	Стандардно одступање	N
Србија	Основна или средња школа	376.46	152.624	192
	Виша школа или специјализација	429.59	186.201	97
	Факултетско образовање	549.75	251.778	119
	Укупно	439.63	207.221	408
Мађарска	Основна или средња школа	430.10	186.438	198
	Виша школа или специјализација	558.57	249.963	56
	Факултетско образовање	738.01	457.884	156
	Укупно	564.80	353.316	410
Укупно	Основна или средња школа	403.69	172.515	390
	Виша школа или специјализација	476.80	219.981	153
	Факултетско образовање	656.55	393.236	275
	Укупно	502.37	296.320	818

Разлике у личним дохоцима запослених, различитог нивоа образовања представљене су Графиконом 1. Може се видети да оне расту са нивоом образовања у обе земље, али да је значајно већи раст у Мађарској у односу на Србију.

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ВИСИНЕ ЛИЧНОГ ДОХОТКА ИСПИТАНИКА
РАЗЛИЧИТОГ НИВОА ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ И МАЂАРСКОЈ

Графикон 1. Лични доходак испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској (у еврима)

Figure 1. Wages of respondents with different levels of education in Serbia and Hungary (in euros)

Статистичком обрадом Левенсовог теста једнакости грешке варијанси (Levene's Test of Equality of Error Variances) добијена је вредност је Сиг = 0,000, што је мање од 0,05. Варијанса зависне променљиве није једнака у свим групама, па се узима строжи ниво значајности грешке (0,01) за ведновање даље анализе.

Утицај интеракције земље и нивоа образовања (Табела 6) дат је у колони Сиг.= 0,006, што је мање од 0,01. Следи закључак да је утицај интеракције значајан, односно постоје значајне разлике у ниву образовања испитаника две земље. Након утицаја независних променљивих, прелази се на анализу засебних утицаја. У колони Сиг за земљу и ниво образовања може се видети да је Сиг.=0,000, па се закључује да се засебни утицаји земље из које испитаник долази и нивоа образовања значајно разликује у погледу висине личног дохотка. Величине утицаја варијабли дате су у колони χ^2 (Partial Eta Squared). Произилази да је величина утицаја 0,043, што је изузетно

мали утицај¹. Иако статистички значајна, ова разлика између средњих вредности је врло мала.

Табела 6. Утицаји интеракције променљивих на лични доходак

Table 6. Effects of the interaction of variables on wages

Променљиве	Df	F	Сиг.	χ^2
Земља	1	36.149	.000	.043
Ниво образовања	2	64.654	.000	.137
Земља/Ниво образовања	2	5.141	.006	.013

Показано је да се групе међусобно разликују, али ипак се не зна између којих група постоји разлика. Одговор је дат у Табели 7 накнадним тестовима вишеструког поређења (Multiple Comparisons).

Табела 7. Резултати међусобне разлике између група различитог нивоа образовања

Table 7. Results of differences between groups with different level of education

(I) Ниво образовања	(J) Ниво образовања	Средња вредност разлике (I-J)	Стандардна грешка	Значајност грешке (Сиг)	95% Интервал поверења	
					Доња граница	Доња граница
Основна или средња школа	Виша школа или специјализација	-73.11(*)	25.504	.016	-132.99	-13.22
	Факултетско образовање	-252.86(*)	21.052	.000*	-302.29	-203.43
Виша школа или специјализација	Основна или средња школа	73.11(*)	25.504	.016	13.22	132.99
	Факултетско образовање	-179.75(*)	26.964	.000*	-243.06	-116.44
Факултетско образовање	Основна или средња школа	252.86(*)	21.052	.000*	203.43	302.29
	Виша школа или специјализација	179.75(*)	26.964	.000*	116.44	243.06

¹ За вредности утицаја узета Коенова препорука (Cohen, 1988) 0,2 = мали утицај, 0,5 = умерен утицај, 0,8 = велики утицај

Како је као критеријум вредновања узет строжи ниво значајности (0,01), резултати у колони Sig., у Табели 7 показују да значајна разлика код испитаника две земље постоји у доносу на лични доходак испитаника са основном или средњом школом и факултетски образованих и код испитаника са завршеном вишом школом или специјализацијом и испитаника факултетски образованих. Лични доходак се не разликују значајно код испитаника са завршеном вишом школом или специјализацијом и оних са завршеном основном или средњом школом².

Анализа разлике у личном доходу испитаника различитог нивоа образовања, пре и после светске економске кризе

Од испитаника је тражено да са одговорима „Потпуно тачно“, „Делимично тачно“ и „Нетачно“ одговори на питање „Мој лични доходак и куповна моћ у односу на њега много се смањило у односу на период пре светске економске кризе“. Резултати су посебно обрађени за Србију и за Мађарску. Из података садржаних у Табели 8 може се закључити да је највећи број испитаника у узорку у Србији одговорило да је потпуно тачно да је дошло до промене личног доходака, док је у Мађарској највећи број испитаника одговорило да је то делимично тачно.

Табела 8. Промена висине личног доходака и куповне моћи пре и после светске економске кризе

Table 8. Changes in the level of wages and purchasing power before and after the global economic crisis

	СРБИЈА			МАЂАРСКА		
	Потпуно тачно	Делимично тачно	Нетачно	Потпуно тачно	Делимично тачно	Нетачно
Основна или средња школа	142	34	16	88	90	20
Виша школа или специјализација	66	18	13	18	27	11
Факултетско образовање	68	27	24	51	52	53
Укупно	276	79	53	157	169	84

Компаративном статистиком помоћу χ^2 теста и броја степени слободe (df), одредила се статистичка значајност разлике (p). За значајност грешке узета је вредност 0,05 (не постоји статистички зна-

² Значајност разлике обележена са *

чајна разлика између варијабли за вредности $p > 0,05$). Резултати у Табели 9 показују да постоји статистички значајна разлика испитаника различитог ниво образовања у погледу промене нивоа личног дохотка пре и после светске економске кризе и у Србији и у Мађарској.

Табела 9. Компаративна статистика промене висине личног дохотка у односу на период пре светске економске кризе

Table 9. Comparative statistics of changes in wages compared to the period before the global economic crisis

	χ^2	Df	p
Србија	15,791	6	0,015
Мађарска	31,963	4	0,000

Анализа разлике у животном стандарду испитаника различитог нивоа образовања, пре и после светске економске кризе

Од испитаника је тражено да са одговорима „Потпуно тачно“, „Делимично тачно“ и „Нетачно“ одговори на питање „Тренутно живим много горе у односу на период пре светске економске кризе – мој животни стандард је много опао“. Резултати су посебно обрађени за Србију и за Мађарску. Из Табеле 10 се може закључити да је највећи број испитаника у узорку и у Србији и у Мађарској одговорило да је делимично тачно да живе много горе у односу на период пре светске економске кризе.

Табела 10. Промена животног стандарда испитаника пре и после светске економске кризе

Table 10. Change of the living standard of respondents before and after the global economic crisis

	СРБИЈА			МАЂАРСКА		
	Потпуно тачно	Делимично тачно	Нетачно	Потпуно тачно	Делимично тачно	Нетачно
Основна или средња школа	104	72	16	91	75	32
Виша школа или специјализација	34	52	11	12	37	7
Факултетско образовање	32	62	25	25	74	57
Укупно	170	186	52	128	186	96

Компаративном статистиком помоћу χ^2 теста и броја степени слободе (df), одредила се статистичка значајност разлике (p) одговора. Резултати у Табели 11 показују да постоји статистички значајна

разлика испитаника различитог нивоа образовања у погледу промене животног стандарда и у Србији и у Мађарској.

Табела 11. Компаративна статистика промене животног стандарда у односу на период пре светске економске кризе

Table 11. Comparative statistics of changes of the living standard compared to the period before the global economic crisis

	χ^2	df	p
Србија	31,631	6	,000
Мађарска	53,694	4	,000

ДИСКУСИЈА

Резултати спроведеног истраживања показали су да је у Србији просечна месечна зарада у посматраном периоду била 439,63 а у Мађарској 564,80 евра. Такође, дошло се до закључка да постоји значајна разлика у висини личног дохотка код испитаника различитог нивоа образовања, при чему је лични доходак код испитаника са вишим нивоом образовања већи у Мађарској у односу на Србију. Утицај интеракције земље и нивоа образовања је значајан као и појединачни утицај ових варијабли, па се закључује да поред значајне разлике у нивоу образовања, постоји и значајна разлика у погледу висине примања испитаника различитог нивоа образовања у две земље. Одбацује се хипотеза X_1 – Висина личних доходака испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској не разликује се значајно.

Резултати истраживања су показали да постоји значајна разлика у висини личног дохотка испитаника пре и после светске економске кризе. Одбацује се хипотеза X_2 – Висина личних доходака испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској не разликује се пре и након светске економске кризе.

Резултати истраживања су показали да постоји значајна разлика у животном стандарду испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској пре и после светске економске кризе. Одбацује се хипотеза X_3 – Животни стандард испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској није се значајно променио пре и после светске економске кризе.

На основу горе изнетог, може се закључити да је потврђена нулта хипотеза на основу које се базирало истраживање. Разлика у личним дохоцима испитаника различитог нивоа образовања у Србији и Мађарској значајно се разликује. Без обзира на ове разлике, светска економска криза значајно је утицала на висину личног дохотка и промену животног стандарда у посматраном узорку.

ЗАКЉУЧАК

Србију и Мађарску почетак економске кризе је затекао на различитим нивоима економског развоја. Истраживање је показало да након светске економске кризе, запослени у Мађарској различитог нивоа образовања, имају веће месечне зараде изражене у еврима у односу на запослене у Србији. Без обзира на ове разлике, лични доходак и животни стандард испитаника у обе земље смањило се у односу на период пре светске економске кризе. Следи закључак да, без обзира на тренутни лични доходак испитаника, ниво образовања и земљу (теоријска истраживања су показала да је Мађарска на већем степену развијености), светска економска криза погодила је обе земље и значајно утицала на животни стандард запослених.

ЛИТЕРАТУРА

- Гавриловић, Ј. Б. (2009). Светска економске криза и перспективе одрживог раста. *Економски хоризонти*, 11(2), 19–31.
- Dapontas, D. (2011). Currency crises: the case of Hungary (2008– 2009) using two stage least squares. *3rd Annual South-Eastern European Economic Research Workshop*. Athens: Bank of Greece – Economic Research Department.
- Ђорђевић, М., и Стоилковић, С. (2009). Globalization and the Challenges of the World Economic Crisis. *Facta Universitatis – Series: Economics and Organization*, 6 (3), 261–267.
- Egedy, T. (2012). The effect of global economic crisis in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin* 61 (2), 155–173.
- Magas, I (2010). Impact of the financial crisis on a small open economy – the case of Hungary. *International relations quarterly*, 1 (3).
- Пауновић, М., Булатовић, Љ.Љ. и Кадарјан, Д. (2012). Утицај светске економске кризе на процес дигитализације медија у Србији. Сремски Карловци: Универзитет Унион – Никола теста, Факултет за менаџмент.
- Савић, Љ. и Бошковић, Г. (2011). Утицај светске економске кризе на развој српске индустрије. *Индустрија*, 4/2011, 87–106.
- Филиповић, С. (2009). Српска привреда на удару глобалне економске кризе, *Копонаоник бизнис форум 2009*. Београд: Савез економиста Србије и УКДС.
- Collins, M.J. & Kacsó, E.H. (2010). National Characteristics and Sector Impacts of the Global financial Crisis. *Periodica Oeconomica*, October 2010, 9–22.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates.

Milan Stamatović, Metropolitan University, Faculty of Management, Belgrade
Đurđica Vukajlović, University Business Academy, Faculty of Economy and
Engineering Management, Novi Sad
Dragan Čović, Metropolitan University, Faculty of Management, Belgrade

EFFECT OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WAGES AND LIVING STANDARD OF RESPONDENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF EDUCATION IN SERBIA AND HUNGARY

Summary

The global economic crisis has affected almost all of the world's economies, expanding its influence to the household sector. At the beginning of the crisis in Serbia, the capital market (Belgrade Stock Exchange-BSE) was the first to be affected. Of all the countries in the region, the Serbian Stock Exchange had the largest drop in the index, while the Budapest Stock Exchange, next to the Prague Stock Exchange, experienced the smallest index drop. Balance of industrial employment during the economic crisis shows that the largest unemployment rate is in Serbia, while in Hungary the number of industrial workers was only slightly reduced. Global changes affected national economies, which led to changes of the living standard in countries affected by the crisis. The conducted research was aimed at assessing the differences in the wages of respondents employed in Serbia, which is on the verge of negotiations for joining the EU, and Hungary – an EU member. Another aim was to assess the impact of the global economic crisis on the living standard of employees in the border regions. The survey was conducted among employees (408 respondents) in 15 companies in Vojvodina (Serbia) and 15 companies (410 respondents) from the territory of Csongrád and Bács-Kiskun (Hungary). The results showed that there were significant differences in wages in the two countries between respondents with different levels of education. Within the groups of respondents with different levels of education, we found a significant difference between those who completed university education and those with primary, secondary, college education, or specialization. There were, however, no significant differences in income between respondents who have primary or secondary education and those who completed college education or specialization. Although there are differences in wages in the two countries, the research showed that both in Serbia and in Hungary there is a significant difference in wages before and after the global economic crisis. Moreover, there was also a significant difference in the living standard of the respondents before and after the global economic crisis in both countries. This suggests that, regardless of the economy and the current level of development, the global economic crisis significantly influenced changes in the standard of living and wages of employees.